

ARHEOLOGIE

ARTA PARIETALĂ PALEOLITICĂ DIN EUROPA DE EST

Raportată la Europa de Vest, arta parietală paleolitică din Est este extrem de săracă, cu doar trei peșteri pictate (două în Ural și una în România), încadrate cu certitudine în Paleolitic, din cele circa 280, câte au fost descoperite până în prezent în Europa. În plus, Estul prezintă un evident decalaj cronologic deoarece la nivelul aurignacianului, în timp ce în Franța pictura parietală atinsese deja un nivel deosebit, după cum demonstrează ansamblul pictural din peștera Chauvet, în Est s-au descoperit doar câteva pete de culoare, și acelea imprecis datate. Astfel, M. Oliva (1960) a observat în peștera Mladec urme de pictură cu ocră pe pereții "Sălii morților" și în pasajul către primul etaj. Este vorba de semne în formă de lentilă sau în forma literei „V”, pe care le-a atribuit aurignacianului, după perioada de locuire a peșterii.

Motive gravate similar sunt cunoscute în peștera Jenő Hillebrand (Ungaria), situată în partea de nord a munților Bükk. L. Vértes (1964), pe baza sedimentului din sala cu gravuri, a ajuns la concluzia că datează probabil din Würm-ul mijlociu, deci atribuirea lor aurignacianului este incertă (Kozłowski 1992).

Cele două peșteri din Ural (Kapova și Ignatievskaja) și cea din România (Cuciulat) sunt atribuite unei perioade mai târzii, respectiv epigravetianului, putând fi încadrate aproximativ între 15.000-13.000 B.P.

Peștera Cuciulat. Descoperită în 1978, este situată în cadrul platformei Someșului, la circa 500 m de satul Cuciulat, com. Letca, jud. Sălaj. Picturile sunt situate într-o unică sală, de 3,70 m lungime și 2,50 m lățime, care se individualizează în cadrul galeriei fosile printr-o ușoară înclinare a plafonului. Prima reprezentare care se distinge este cea a unui mic cal cu dimensiuni de 24.5 cm lungime și 12,5 cm înălțime. Silueta calului, destul de bine conservată, este monocromă, roșu – cărămiziu, fără contur gravat, sau pus în relief printr-o nuanță de culoare mai închisă. Atrage atenția în primul rând realismul mișcării în care a fost surprins calul, sugerând o oprire bruscă dintr-un galop (fig. 1) (Cârciumaru, Bitiri 1983).

Centrul sălii cuprinde alte câteva picturi, însă mai prost conservate. Printre ele se detașează imaginea unei feline, mult mai mare decât căluțul (80 cm lungime și 45 cm lățime). În partea posterioară, mai bine conservată, se pot observa labele în poziție de salt. Conturul capului lasă să se vadă botul scurt și urechile specifice unei feline. Ea este pictată în aceeași culoare ca și căluțul, conturul siluetei nefiind nici în acest caz marcat (fig. 2). În afara celor două animale mai apar și alte pete de culoare printre care se pot distinge: o pasăre, capul unui cal și silueta, destul de imprecisă, a unei reprezentări umane (Cârciumaru 1988). Încadrarea cronologică a picturilor s-a făcut pe baza sitului epigravetian din apropierea Cuciulatului, respectiv Perii Vadului (com. Ileanda), atribuită de M. Bitiri finalului sedimentării ultimului loess *würm*-ian (cca. 17.000-13.000 B.P.) (Kozłowski 1992).

Kapova. Picturile au fost descoperite în 1959 de A.V. Riumin. Peștera este situată pe valea râului Bielaya, afluent al râului Ural.

Etajul inferior, cuprinzând trei săli (*Domul, Sala semnelor și Sala haosului*), a livrat mai ales semne geometrice, printre care se remarcă cadrilatre de forme rectangulare sau trapezoidale ca și triunghiuri sau linii paralele oblice, evocând o scară. Alături de acestea trebuie menționată și o reprezentare antropomorfă, din păcate prost conservată. Ansamblul cel mai important al acestui etaj este constituit din doi cai și două semne trapezoidale, pictate în brun și roșu, pe pereții *Sălii haosului*.

Reprezentările din etajul superior sunt împărțite în două grupe, evocând animale din profil, cu picioarele în poziție de marș. Cu o singură excepție, animalele sunt orientate spre stânga. Figurile din prima grupă cuprind: patru mamuți, un rinocer, doi cai și un semn trapezoidal. Cu excepția rinocerului și a unuia dintre mamuți celelalte au silueta în contur subliniat (fig. 4).

Cea de-a doua grupă, din etajul superior, cuprinde patru figuri. Prima din stânga nu poate fi identificată cu certitudine. Proporțiile sale, ca și unele detalii evocă, atât un bovidu cât și un rinocer. Desenele celor doi mamuți care urmează sunt tratate în contur grosier, asemeni primei figuri. Din contră, ultima reprezentare, tot un mamut, este realizată în genul rinocerului din grupa anterioară, fără reliefa conturului. În 1982, V.E. Shchelinsky (1989), a descoperit în cadrul săpăturilor arheologice

din peșteră, un bloc de calcar căzut din perete, decorat cu imaginea unui mamut, de 15 cm lungime, asemănătoare celor conservate pe pereți.

Există două datări C^{14} pentru stratul de cultură din peșteră, la acestea putându-se raporta și picturile: 14.680 ± 150 și 13.930 ± 300 B.P. (Shchelinsky 1989).

Ignatievskiaia. Peștera, cunoscută încă din 1770, este situată pe malul drept al Simului afluent al râului Belaya, în Uralul de sud. Cele mai multe din picturi se găsesc în două săli principale, dar un număr important din ele sunt prost conservate, deoarece au fost pictate pe vechea crustă de calcar, care apoi s-a desprins.

În "Marea Sală" se pot totuși identifica două sau trei siluete de mamut, umplute cu ocră, la baza cărora se află un grup de linii ușor înclinate. Mai sus, în stânga apare reprezentarea unui animal al cărui cap, gât și membre anterioare, reproduse în linie de culoare, lasă să se ghicească un cal. În afara acestor reprezentări apar o serie de pete de culoare, dar fără un contur clar.

Reprezentările din a doua sală, *Sala îndepărtată*, sunt împărțite în două panouri: "Panoul negru" și "Panoul roșu". În cadrul ultimului, atrag atenția două figuri: prima este o femeie de 1,2 m înălțime ale cărei membre și sâni sunt prost conservați, iar cea de-a doua reprezentare este un animal indeterminat, văzut din profil, de 2,3 m lungime, având membrele scurte, coarnele sau defensele foarte lungi, o coadă scurtă și ridicată, iar sexul în formă de triunghi. Alături de acestea se mai poate observa și un mamut în contur, al cărui cap a fost realizat prin utilizarea unei denivelări din plafon (fig. 3) (Abramova 1995). În cadrul "Panoului negru" alături de 5 reprezentări de cai, un mamut și alte câteva imagini îndoielnice, V.T. Petrin (1992) a identificat și o cămilă, dar figura este prea degradată pentru a permite o interpretare realistă. De asemenea, menționăm un semn triunghiular alungit, divizat printr-o linie cât și un semn în formă de paralelogram conținând trei linii. O reprezentare antropomorfă, unică pentru această zonă, este cea a unei fețe umane în contur, în interiorul căreia se disting trei pete de culoare, circulare, probabil ochii și gura.

Pentru această peșteră există 7 datări C^{14} , care demonstrează că sanctuarul a fost utilizat, și probabil pictat, în jurul datei de 13.000 ani B.P. (Abramova 1995).

*

* *

Din păcate, până în prezent, acestea sunt singurele descoperiri de artă parietală paleolitică din Europa de Est. Comparația cu operele de artă din vestul Europei, pentru cele trei categorii de reprezentări (animale, antropomorfe și semne), ne permite totuși stabilirea câtorva analogii.

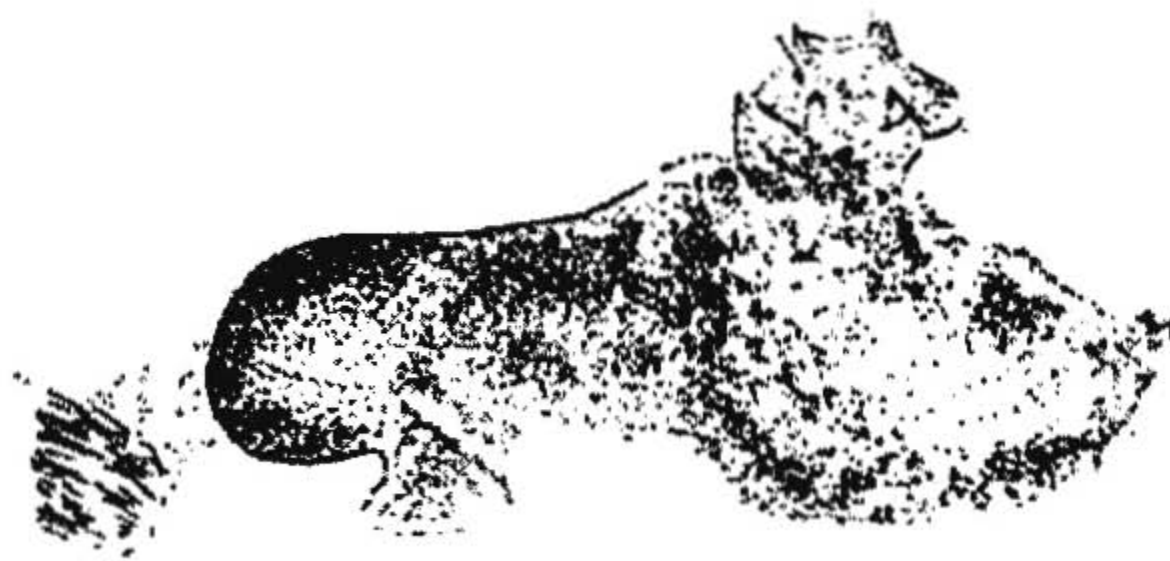
1. Semnele. Shchelinski (1989) consideră că semnele parietale ruse nu au analogii exacte în arta parietală occidentală, dar totuși, îndrăznim să afirmăm că unele corelații se pot face. În primul rând, pentru semnele rectangulare există asemănări clare, chiar dacă remplisajul nu este identic, cu așa-numitele "scutiforme" din Europa de Vest, precum cele de la Lascaux și Gabillou (aparținând stilului III). Semnele triunghiulare pot fi comparate cu simbolurile feminine (vulvare), pe care le regăsim în arta parietală vestică, desigur cu numeroase variații, din Aurignacian până în Magdalenian; iar semnele trapezoidale oferă analogii certe cu "semnele triunghiulare derivate" (specifice stilului III) (Leroi-Gourhan 1965). Prin aceste caracteristici, semnele de la Kapova și Ignatievskiaia aparțin grupei semnelor specifice stilului III al lui A. Leroi-Gourhan..

2. Reprezentările antropomorfe. În cadrul acestei categorii nu putem lua în discuție decât capul de la Ignatievskiaia, având clare analogii în vestul Europei în cadrul așa-numitei categorii a "măștilor", care apar într-un număr mare de peșteri, specifice mai ales stilului IV.

3. Reprezentările zoomorfe. Pentru această categorie, datorită deosebirilor majore între zona Europei de Vest și cea de Est, dificultățile întâmpinate în stabilirea corelațiilor sunt aproape insurmontabile. În primul rând, trebuie să spunem că în Vest, potrivit lui A. Leroi-Gourhan (1965) animalele care domină bestiarul magdalenian sunt caii și bovinele. În estul Europei calul pare să-și mențină primul loc, dar este imediat urmat, dacă nu cumva egalat de mamut, animal foarte rar reprezentat în Magdalenian. Lor le putem adăuga unul sau doi rinoceri și o felină, și ele rare în Magdalenian, ceea ce demonstrează într-un fel continuarea unor tradiții din arta mobilieră gravettiană, în cadrul căreia erau reprezentate mai ales animale considerate "periculoase", precum mamuții, rinocerii, urșii și felinele.

Fig. 1 - Căluțul din peștera Cuciulat

Fig. 2 - Felina din peștera Cuciulat

Fig. 3 - Figură parietală reprezentând un mamut din peștera Ignatievskaja

Fig. 4 - Ansamblul parietal din peștera Kapova

În al doilea rând, observăm că o parte importantă a animalelor din Est nu au conturul reliefat cu o altă nuanță și sunt realizate folosindu-se o unică culoare, prin umplerea totală a interiorului corpului, procedeu destul de rar întâlnit în arta vestică.

În fine, în ceea ce privește analogiile stilistice, în timp ce caii de la Kapova și căluțul de la Cuciulat par să aibă analogii în stilul III sau IV vechi (Cârciumaru 1988-1989), prin reprezentarea

coamei și a copitelor, unii cai de la Ignatievskaia, prin linia cervico-dorsală sinuoasă, în forma literei S culcat, amintesc mai degrabă de stilul II, gravetian.

Aceste corelații stilistice, pe care am încercat să le realizăm între picturile rupestre paleolitice din Europa de Est și cele din Vest, sunt doar simple demersuri ipotetice, neconfirmate încă, deoarece, după cum s-a putut observa, apar o serie de contradicții legate de atribuirea reprezentărilor unui stil sau altul (caii de la Ignatievska sunt asemănători stilului II, cei de la Kapova sau cel de la Cuciulat stilului III sau IV vechi, iar semnele de la Kapova prezintă similitudini cu cele din stilul III), în plus, trebuie să se țină cont de faptul că este vorba de regiuni geografice foarte îndepărtate, fără peșteri intermediare pictate și nu în ultimul rând de culturi diferite (Epigravettian și Magdalénien).

De asemenea, trebuie să remarcăm faptul că toate picturile parietale apar în profunzimea peșterilor, situație care în Vest este specifică Magdalénienului și nu artei gravettiene, care este de regulă cantonată în apropierea intrării peșterilor.

MONICA SANDU
Universitatea "Valahia"
Târgoviște

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

- Abramova Z. 1995 - Z. Abramova, *L'art paléolithique d'Europe orientale et de Sibérie*, colecția *L'homme des origines*, ed. J. Millon, 1995.
- Cârciumaru, Bitiri 1979- M. Cârciumaru, M. Bitiri, *Picturi rupestre la Cuciulat pe Someș. Manifestări artistice preistorice?*, în *SCIVA*, 30, 2, 1979, 285-292.
- Cârciumaru, Bitiri 1983- M. Cârciumaru, M. Bitiri, *Peintures rupestres de la grotte Cuciulat (Roumanie)*, în *Bull. de la Société Préhistorique Française*, tom 80, nr.3, 1983,
- Cârciumaru 1988-1989 - M. Cârciumaru, *Repères de l'art rupestre préhistorique en Roumanie*, în *Ars Prehistorica*, t. VII/VIII, 1988-1989, 131/144.
- Kozłowski 1992 - J. Kozłowski, *L'art de la Préhistoire en Europe Orientale*, în *CNRS Editions*, 1992,
- Petrin 1992 - V.E. Petrin, *La sanctuaire paléolithique de la grotte d'Ignatievskaya sur l'Oural du sud*, Novorossibirsk, 1992
- Shchelinsky 1989 - V.E. Shchelinsky, *Some Results of New Investigations at the Kapova Cave in the Southern Ural*, în *Proceeding of the Prehistoric Society*, 55, 1989, 181-191.

L'ART PARIÉTAL PALÉOLITHIQUE DE L'EUROPE DE L'EST

RÉSUMÉ

Pendant longtemps, les chercheurs furent intrigués par l'absence d'art pariétal en Europe de l'Est, opposée à la richesse des manifestations de l'art pariétal magdalénien en Europe occidentale. Les découvertes effectuées dans la grotte de Cuciulat dans le bassin de Someș, en Roumanie, et dans les grottes de Kapovaya et de Ignatievskaya, en Oural, ont modifié ces données.

Compte tenu des analogies entre l'art pariétal orientale et l'art pariétal occidental, nous trouvons donc une contradiction entre les ressemblances stylistiques globales des représentations animalières de l'Ignatievskaya avec le style II (gravettien) et des représentations animalières de la Kapova et Cuciulat avec le style III ou IV (magdalénien), qui sont chronologiquement plus proche de Epigravettien. Il semble intéressant de remarquer que l'art épi gravettien de l'Est apparaît dans les parties profondes des grottes. Cette situation correspond, en Occident, aux sanctuaires profonds magdaléniens, et non pas à l'art pariétal gravettien, connu à proximité de l'entrée.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. Le cheval de la grotte de Cuciulat

Fig. 2. Le félin de la grotte de Cuciulat

Fig. 3. Peinture rupestre représentant un mamouth de la grotte de Ignatievskaya

Fig. 4. L'ensemble pariétal de la grotte de Kapova